

Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler

Main Critiques Directed to the Qur'an Regarding to the Status of Woman

Doç.Dr.Mehmet Hayri KIRBAŞOĞLU

A.Ü. İlahiyat Fakültesi, ANKARA

İslâm'ın son yıllarda hızlanan yükselişi, -pekçok ülkede olduğu gibi- ülkemizde de onu kamuoyunun ilgi odaklarından biri haline getirmiştir. Önümüzdeki yıllarda bu olgunun daha da güçlenerek devam edeceğini kestirmek o kadar zor olmasa gerektir.

İslâm'ın kamuoyunun ilgi odağı haline gelmesinin tabii bir sonucu olarak, birtakım konuların tartışma zemine getirilmesi beklenmeyen birşey değildir. İslâm'ın önyargısız tartışılmasının herşeyden önce müslümanları harekete geçirerek onlara yarar sağlayacağı açıktır. Ancak çirkin olan, gerek Batı'da gerek bizde birtakım konuların güdümlü olarak ve önyargılı bir şekilde kamuoyunda tartışılıyor olması ve İslâm'ın güçlenişinin bu yolla engellenmeye çalışılmak istenmesidir. Özellikle Batı'nın etki alanında bulunan ülkemizde İslâm, planlı ve sistemli bir şekilde, birtakım kiralık kalemlerin önyargılı ve güdümlü tenkitlerine, daha doğrusu saldırılarına hedef kılınmıştır.

Yapılan bazı tenkitlerde görülen seviye düşüklüğü, tahkir ve önyargı, hatta saldırganlık unsurları tabii olarak İslâmî kesimle, onları eleştirenler arasında ciddi bir gerilime yol açmıştır. Bu gerilimin etkisiyle, yapılan tenkitlerin şiddetine paralel bir savunma ya da reddin müslümanlardan da gelmesi beklenirdi. Ancak durum böyle olmamış, İslâmî kesimin, İslâm'a yöneltilen tenkitlere verdikleri cevaplar, genelde daha seviyeli olmuştur.

İşte İslâm'ın, böyle bir ortamda tartışılmakta olan konularından birisi de "kadın"dır. İslâm'da kadın konusunun hararetle tartışıldığı günümüzde, birbirinin tam aksi iki eğilimin varlığı ilk bakışta hemen göze çarpmaktadır. Bu eğilimlerden ilki, "İslâm'ın-Şeriat'ın, Kur'ân'ın, Hz.Peygamber'in (a.s.)- kadına değer vermediği, onu aşağıladığı, hatta köle gibi gördüğü iddiasını esas alarak, bunu ispatlamaya çalışanlarca temsil edilmektedir. Diğer eğilimi ise, bu iddiaların yanlışlığını savunan İslâmî kesim temsil etmektedir. Ancak dikkatleri içeren bir husus, her iki eğilim sahiplerinin de, İslâm'da kadın konusundaki görüşlerini Kur'ân ve Sünnet'e dayandırmaya itina göstermeleridir. Hatta zaman zaman aynı âyet veya hadislere dayanarak, bir taraf İslâm'ın kadının haklarını elinden aldığını, erkeği kadından üstün tuttuğunu, kadına değer vermediğini öne sürerken; öteki tarafta, İslâm'ın kadına en yüksek değeri verdiğini, en geniş hak ve hür-

riyetleri ona tanıdığını, kadını erkekle bir tuttuğunu savunmaktadır.

Kanaatimizce bu durumun ortaya çıkmasının asıl sebebi, özellikle kadının İslâm'daki konumu meselesinde, olumsuz ve önyargılı tavır takınanların, bu konuda İslâm'ı mahkum etmeye daha baştan karar vermiş olmaları ve bu sebeple de tarafsızlığı bir kenara itmiş olmalarıdır. Öte yandan İslâmî kesim ise, her ne pahasına olursa olsun yapılan tenkidlere cevap verme telaşına düştüklerinden, yani savunmacı bir tavır takındıklarından, bu tenkitlerden en azından bazılarının haklı olabileceğini bile düşünmemektedirler. Bu bakımdan, ne peşin fikirli -bazen de garazkâr ve saldırgan- bir yaklaşımla; ne de buna tepki olarak ortaya çıkan ve zaman zaman yanlışları dahi doğru gösterme hatasına düşen "savunmacı" bir yaklaşımla bu meseleyi çözmek mümkün görünmemektedir. Bizce yegane çözüm yolu, olumsuzların kafalarına koydukları peşin fikirlerini ve düşmanca tavırlarını terketmeleri; İslâm'a gönül vermiş olanların da, yapılan tenkitleri yine peşinen her ne pahasına olursa olsun reddetme cihetine gitmemeleri ve bunları ciddi olarak ele almalarıdır.

Biz bu yazımızda bir yandan, kadın konusunda İslâm'ın tutumunu eleştirenlerin peşin fikirlerinden sıyrılıp, konuya tarafsız, dürüst ve âdil bir şekilde yaklaşmalarını önerirken; öte yandan da bize düşeni yapmaya; savunmacı bir tavır takınmaktan vazgeçip, hak ve hakikat ne ise onu ortaya koymaya çalışacağız.

Kur'ân'ın kadına bakış açısını ele almadan önce, bu konudaki yanlış anlamaların sebepleri üzerinde durmakta yarar vardır. Zira, bu yanlış anlamalara yol açan, özellikle metod ve yaklaşım konusundaki eksiklik ve hatalar düzeltilmedikçe, daha açık bir ifade ile kadın konusunu ele alırken izlenecek metod ve yaklaşım konusunda anlaşmadıkça, sağlıklı bir sonuca varmak mümkün olmayacaktır.

Kur'ân'ın kadına bakış açısını eleştirenlerin subjektiflik bir yana, genelde metod açısından içine düştükleri hataları ve eksiklikleri şu şekilde özetleyebiliriz.

1. Ayetleri kuşatan tarihî ve toplumsal şartları gözönünde bulundurmamak.

2. Kur'an âyetlerinin indiriliş sebeplerini (esbab-ı nüzûlü) dikkate almamak.

3. Kur'ân'daki bazı ifadeleri siyak-sibak'ından çıkarmak ve metin içerisinde soyutlayarak ele almak.

4. Bir takım âyetleri tek tek kullanmak, Kur'ândaki kadınlarla ilgili ifadeleri bir bütünlük içerisinde ele almak (parçacı yaklaşım).

5. Ayetleri daima zahiri, dış anlamıyla anlamak; mecaz, kinaye, teşbih, teşvik ve sakındırma gibi uslub özelliklerini dikkate almamak.

Yukarıda saydığımız bu hatâlar, aslında sadece kadın konusunda değil, diğer İslâmî konularda da yapılan hataların temel sebeplerini oluşturmaktadır. Binaenaleyh diğer İslâmî konularda olduğu gibi kadın konusunda da doğruyu ortaya koyabilmek için, bu hatalardan kaçınmak büyük ölçüde yeterli olacaktır. Biz de bu hususu gözönünde bulundurarak, Kur'ân'a göre Kadın konusunu ele alırken yukarıda tenkid edilen hatalara düşmemeye özellikle dikkat edeceğiz.

Kadınlarla ilgili olarak Kur'ân'a yöneltilen başlıca tenkitleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Erkeklerin kadınlar üzerinde hâkim olması.
2. İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması.
3. Mirasta erkeğe kadının iki misli hisse verilmesi.
4. Boşama hakkının erkeğe verilmesi.

1. Erkeklerin Kadınlar Üzerinde Hâkim Olması

İslâm'ın kadın-erkek eşitliğini kabul etmediği, bilakis erkeği kadından üstün görmeye eğilimi olduğu şeklindeki eleştiri, Kur'ân'ı Kerim'in şu âyetine dayandırılmaktadır:

Allah'ın, (insanların) bir kısmını diğerlerinden üstün kılması ve erkeklerin ailenin geçimini sağlaması sebebiyle erkekler kadınların yöneticisidirler (4. en-Nisâ, 34).

Bu âyete tenkid yöneltilmesi, "yönetici" olarak çevrilen kavvâm kelimesinden kaynaklanmaktadır. Meallerde (Atay, Karakaya, Kabakçı, Süslü, Aytekin, Seyithanoğlu) genellikle "hâkimdirler" şeklinde çevrilen bu kelime tahlil edildiğinde, kelimenin anlamının meallerde verilenlerden farklı olduğu görülmektedir.

Meselâ el-Kurtubî (ö. 671/1272) bir yerde kavvam kelimesini açıklarken "yani erkekler kadınların geçimlerini temin ederler, onların güvenliklerini sağlar, onları korurlar"¹ demektedir, başka bir yerde ise "kavvam birşeyi üstlenmek, onu dikkatlice gözetip korumak anlamına gelir"² demektedir.³ Yine Arab dâlisî İbn Manzûr da (ö. 711/1311) kavvam kelimesinin mastarı olan el-Kıyam ke-

limesinin, "muhafaza, koruyup gözetme, düzeltme" anlamına geldiğini ve konumuz olan (4, Nisa, 34) âyetinde de bu anlamda kullanıldığını ifade etmektedir.⁴ Nitekim İngilizce Kur'ân'ı Kerim meallerinde de el-Kurtubî'nin bu açıklamalarına uygun olarak kavvam kelimesi "protectors=koruyucular" (A. Yusuf Ali) veya "men are in charge of women=erkekler kadınlardan sorumludurlar, onlara nezaret ederler." (Marmaduke Pickthall) şeklinde çevrilmiştir.

Dolayısıyla bu âyette geçen kavvam kelimesini "hâkim" şeklinde çevirmek oldukça tartışmalıdır. Kelimenin "koruyucu, gözetici, nezaret edici, sorumlu" şeklinde çevrilmesi ise hem arap diline, hem de Kur'ân'ın ruhuna daha uygundur. Böyle olunca, bu âyetten erkeğin kadından üstün olduğu sonucunu çıkarmak doğru olmaz. Gerçi nezaret etmek, sorumlu olmak, gözetmek şeklindeki yorumların altında da bir tür üstünlük anlamı gizlidir. Ancak buradaki üstünlük ontolojik anlamda bir üstünlük olmayıp, ortada erkek ve kadının karşılıklı konumlarıyla ilgili olarak erkeğe tanınan bir insiyatif sözkonusudur.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in bir başka âyetinde bu üstünlüğün mutlak ve ontolojik bir üstünlük olmadığı, aksine burada bir "derece farkı"nın bulunduğu şöyle ifade edilmiştir:

Erkekler kadınlar üzerinde bir derece (avantaja) sahiptirler (2, Bakara, 228).

But men have a degree (of advantage) over them (A. Yusuf Ali).

Erkeğin kadına karşı "bir derece" avantajlı bir konuma sahip olması, uygulamada onun aile reisi olmasıyla gerçekleşmektedir ki, Türk Medeni Kanunu da dâhil, çoğu ülkenin medeni kanunlarında da durum budur. Nasıl ki bu medeni kanunların ailenin reisliğini erkeğe vermesi, erkeğin kadın üzerinde mutlak hâkim, zorba veya despot olabileceği anlamına gelmiyorsa, Kur'ân'a göre de erkeğin kadınlara karşı sorumlu, onları gözetici olması, veya ailenin reisi olması, kadına istediği gibi muamele edebileceği, onu haklarından mahrum bırakabileceği, ona köle gibi davranabileceği anlamına gelmez.

Aslında erkeğin kadın karşısındaki avantajı -diğer bir deyimle aile reisi oluşu- sadece karı-koca ilişkileri için sözkonusudur. Aile içi ilişkiler dışında kadın bağımsızca hareket etme hakkına sahiptir. Öte yandan (4 Nisa, 34) âyetinden, erkeğin bu avantajlı konumunun, onun fiziki bakımdan daha güçlü, daha dayanıklı olmasından ve ayrıca aile reisi olarak aile fertlerinin geçim sorumluluğunu yüklenmiş olmasından kaynaklandığını da anlamaktayız.

¹el-Kurtubî, el-Câmi'lî-Ahkâmî'l-Kur'ân (Mısır, 1967) (2 baskı) V. 169:

2A.y.: **قَوَامٌ فَعَالٌ لِّلْمَبَالِغَةِ مِنَ الْقِيَامِ عَلَى الشَّيْءِ وَالِاسْتِبْدَادِ بِالنَّظَرِ فِيهِ وَحِفْظِهِ بِالِاجْتِهَادِ**

³Öte yandan el-Kurtubî, "kavvam"lığın, kadının yönetilmesi, terbiye edilmesi ve evde tutulup sokaklarda dolaşmaktan alıkonulması ile olacağını da söylemektedir ki, (el-Kurtubî, V. 169) bu, onun yukarıdaki açıklamalarıyla pek uyumsuzdur. Mamafih Kur'ân'ın ruhuna uygun olan yorumları esas alıp, diğerlerini terketmek durumunda olduğumuzdan, bu tür yorumların bizleri bağlaması sözkonusu değildir.

⁴İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab (Beirut, ?), XII, 497.

Kaldı ki, erkeğin ailenin reisi olması sıfatıyla kadınlar karşısında sahip olduğu "derece farkı"da, mutlak olmayıp birtakım şartlara bağlıdır. Bu konuda Prof.Dr.Salih Akdemir şöyle demektedir:

Yine unutmamak gerekir ki Kur'an bu reislik görevini iki şarta bağlamaktadır. Bu iki şart ortadan kalktığında reislik görevinin de ortadan kalktığından kuşku etmemek gerekir. Zira hüküm illete bağlıdır. İlet kalkınca hükmün de kendiliğinden ortadan kalkacağı açıktır. Tıpkı su bulunmayınca teyemmüme başvurulması, su bulununca teyemmümün geçerliliğini yitirmesi gibi. Eğer toplumsal şartların gelişmesi sonucu, erkek, âyette sözkonusu edilen şartları yerine getiremezse, yöneticilik görevine hak talep edemez. Yalnız şu hususu da hemen belirtelim ki, yöneten ister erkek isterse kadın olsun, bu birinin diğerinden üstün olduğu anlamına gelmez. Bu durum, üstünlük probleminde çok toplumsal olgu sorunudur.⁵

O halde Kur'an'a göre erkeklerin kadına tahakkümü sözkonusu değildir. Sözkonusu olan ailede kimin "aile reisi" olacağı hususudur ki, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere pekçok toplumda olduğu gibi, Kur'an, erkeği aile reisi olarak belirlemiştir.

Bu durum karşısında Kur'an'ın kadına ikinci sınıf bir yaratık olarak baktığı, onu erkeğin dilediği gibi tahakküm edebileceği zavallı bir mahkum olarak gördüğü şeklindeki bir iddianın hiçbir değerinin olmadığı açıktır. Aslında erkeklerin kadınlara karşı "aile reisi" konumunda bulunması, tarih boyunca toplumlarda gözlenen bir olgudur. Ve bu olgu Kur'an tarafından da kabul edilmiştir. Şimdi tarih boyunca süregelen ve günümüzde de geçerliliğini koruyan bu olguyu eleştirmeyip de, bu olguyu kabul ettiği için Kur'an'ı eleştiren bir zihniyetin ilmiyle ve tarafsızlığından ve tabiatıyla insafından nasıl söz edilebilir? Devrimiz İslâm âlimlerinden Akkâd'ın da ifade ettiği gibi, Kur'an'ın bu hükmüne karşı çıkan, onu eleştirenler, aslında mazi, hal ve geleceğin sosyal realitelerini inkâr etmiş olmaktadır. Çünkü kadın ve erkeğin bu dünyadaki yeri, beşeri kanunlar ve medeniyetler doğmazdan önce, ilk insan ve peygamber Hz.Âdem'den bu yana gayet açıktır. Büyük medeniyetler doğmadan önce de, sonra da, Kur'an'ın kadın-erkek ilişkilerine dair koymuş olduğu hükmün gerçekliği, geçerliliğini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Nice medeniyetler doğmuş, niceleri yeryüzünden silinmiş, fakat gerçekler asla değişmemiştir.⁶

Meseleyi bir de "eşitlik" kavramının ne anlama geldiğine bakarak ele alalım. Acaba yeryüzünde mutlak bir eşitlik sözkonusu mudur? Yöneten-yönetilen; zengin-fakir, işveren-işçi, âmir-memur, âlim-câhil kategorileri ne zaman yeryüzünden kaldırılabilmiştir ki? O halde, eşitlik düşüncesiyle herkesin yöneten, zengin, âmir, işveren, âlim olmasını sağlamak nasıl akıl dışı ise, âilede hem kadının, hem erkeğin aynı anda "aile reisi" olmasını istemek de o nispette akıl dışıdır. Bu herkesin cumhurbaşkanı, bakan, müdür veya işveren olmasını istemekten farkıdır. Herkesin "reis, yöneten" olması nasıl imkansız ise ve mutlaka bazılarının yöneten, bazılarının da yönetilen olması bir zorunluluk ise, bir ailede bir "yöneten" in olması da öylece zorunluluktur.

Şayet tarih boyunca erkek değil de, kadın aile reisi olmuş olsaydı, bu defa da muhtemelen erkeğin kadına eşit olması gerektiği iddia edilecekti. Temeli kadın ile erkek tarafından atılan ailede, reislik görevinin kime ait olacağı konusunda, kadının ya da erkeğin reis olmasından başka üçüncü bir yol olmadığına ve mutlaka bu ikisinden birisinin aile reisi olması zorunlu olduğuna göre, erkeğin aile reisi olmasında yadırganacak bir yanın olmaması gerekir.

Kaldı ki, erkeğin aile reisi olması kadına tahakküm anlamına da gelmemektedir. Üstelik İslâm nazarında kadın ile erkeğin ilişkileri sadece bundan ibaret de değildir. Karı-koca ilişkileri dışında, kadın ile erkeğe, birbirini tamamlayan, birbirine destek veren, iki inanan, iki "insan" olarak bakılmakta olduğunu gösteren pekçok âyet nasıl olur da görmezlikten gelinebilir? Meselâ:

Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, birbirlerini (kollayıp koruyan) dostlardır; iyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar, namazı dosdoğru kılar, zekatı verirler; Allah'a ve peygamberine itaat ederler. İşte Allah bu gibileri bağışlayacaktır; Allah aziz ve hakîmdir (9, Tevbe, 71).

Müslüman erkeklerle müslüman kadınlar; mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru ve dürüst erkeklerle doğru ve dürüst kadınlar, sabır sahibi erkeklerle sabır sahibi kadınlar, (Allah'a) gönülden boyun eğen erkekler ve gönülden boyun eğen kadınlar, (Allah yolunda) maddi harcamada bulunan erkekler ve (Allah yolunda) maddi harcamada bulunan kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, iffet ve namuslarını koruyan erkekler ve iffet ve namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokca anan erkekler ve Allah'ı çokca anan kadınlar, İşte Allah onlara bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır (33, Ahzab, 35).

(Ey Muhammed) bil ki Allah'tan başka tanrı yoktur. Hem kendi günahının hem de mü'min erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile (47, Muhammed, 19).

Rableri onların dualarını kabul edip şu cevabı verdi:

Şüphesiz ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbirinin yaptığı iyiliği zayi etmem (3, Âl-i İmran, 95).

Hatta birtakım âyetler dikkatle incelenecek olursa, Hz.Peygamber zamanında kadınların, kendilerinin bağımsız birer şahsiyet olduklarının bilincinde oldukları ve bu sebeple yeri geldikçe erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını kabul ettirmek için girişimlerde buldukları açıkça görülür. Mesela el-Mumtahine süresinde Hz.Peygamber'in inanan kadınlardan da biat almaları kendisine emredilmiştir:

Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana gelip, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına ait olduğunu ileri sürmemek, iyi ve doğru olan hususlarda sana karşı gelmemek üzere sana biat etmek isterlerse, onların biatlarını kabul et. Allah'tan onların bağışlanmalarını iste. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır (60, el-Mumtahine, 12).

⁵Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın. Bu sayı sh. 267.

⁶Bkz; Mahmud Akkad, Kur'an'da Kadın Hakları, s.9. Daha geniş bilgi için "Kadın-Erkek" bölümüne (s.7-19) bakılabilir.

Bazı rivayetlere göre bu âyet, bazı inanan kadınların erkekler gibi bağımsız olarak kendilerinden de biat alınması talebinde bulunmaları üzerine inmiştir.⁷ Bu ise kadınların kendilerinin şahsiyetlerinin bilincinde olduklarına ve biat konusunda erkeklerle aynı haklara sahip olmak istediklerine delalet eder. Yine genç ve güzel iken kendisini beğenip evlenen, ama yaşlandığı yıllarda güzelliği gittiği için "zihar" yapan kocasını şikayet eden ve bu konuda Hz.Peygamber ile tartışabilen bir hanım sahibinin kedisıyla ilgili olarak âyet nazil olmasına ve bir sûreye el-Mucadele (tartışan kadın) adının verilmesine sebep olması da, son derece anlamlıdır. Âyetin inmesine yol açan olayla ilgili farklı anlatımların muhtevası aşağı yukarı aynı⁸ olup, bu rivayetlerin birinde şöyle denmektedir:

Havle binti Huveylid el-Hazreciyye yukarıda anlatılan sebepten dolayı kocasının -hanımını kendisine haram kılmak için- "Senin sırtın benim için artık annemin sırtı gibidir" diyerek zihar yaptığını Rasûlullah'a şikayet eder. Şikayet üzerine Hz.Peygamber "Bu konuda bana herhangi birşey vahyedilmedi" der. Havle bu cevaba "Ey Allâh'ın Rasûlül Sana her konuda vahiy geldi de, sıra benim durumuma gelince vahiy sukût mu etti?" diyerek karşılık verir. Hz.Peygamber "Dediğim gibi bu konuda bana herhangi bir vahiy gelmedi!" deyince Havle de, "Ben de şikayetimi Allâh'ın elçisine değil, Allâh'a arzederim." der ve bunun üzerine şu âyet nazil olur: "Allah, kocası hususunda seninle tartışan ve durumunu Allâh'a şikayet eden kadının sözünü işitmiştir. Zaten Allah sizin ikinizin arasında geçen konuşmalarınızı işitiyordu. O herşeyi işiten ve herşeyi görendir." (el-Mucâdele, 1)⁹

Bunu takiben, Havle'nin durumuyla ilgili hükûkî düzenlemeyi içeren dört âyet daha nazil olur. Bütün bu âyetler dikkatle tahlil edilecek olursa, konumuz açısından son derece önemli olan şu sonuçlarla karşılaşırız:

a) Kıyamete kadar bütün insanlara yol göstermesi ve karşılaşacakları meselelerin çözümünde onlara yardımcı olması için gönderilen son ilahi mesajın, nüfusu onbini bulmayan¹⁰ Medine toplumunda, özel bir statüsü bulunmayan herhangi bir müslüman hanımın şahsi problemini ciddiye alması, bu probleme ve çözümüne evrensel vahiy içerisinde yer vermesi, Allâh'ın kadına verdiği değer en açık delillerinden birisidir. Buna rağmen hâlâ İslâm'ın kadına değer vermediğini ileri sürmenin, insaf ölçülerine sığmayacağı açıktır.

b) Hz.Peygamber ile tartışan kadının ileri bir yaşta oluşuna bakılacak olursa, onun müslüman olmadan önce de şahsiyetinin bilincinde, kendine güvenen, hakkını arayabilen, kendisini erkekte küçük görmeyen bir karakterde olduğu ve bu özelliklerini müslüman olduktan sonra da aynen muhafaza ve idame ettirdiği; ilahi vahyin ve tebliğcisi Allâh elçisinin de onun bu özelliklerini eleştiri konusu yapmadığı, bilakis uygun gördüğü söylenebilir. Buradan hareketle İslâm'ın kadını mahkûm etmek şöyle dursun, onu bağımsız bir şahsiyet sahibi olmaya, hak ve hükûkünü korumak için -Allâh elçisi ile tartışma pahasına- elinden gelen bütün gayreti göstermeye teşvik ettiği sonucuna da varılabilir ki, bu "İslâm'da kadın erkek karşısında mahkûmdur, kadının kocasına karşı söz hakkı yoktur v.s." şeklinde dile getirilen ve İslâm'a haksız olarak

yamanmaya çalışılan bakış açısının, Kur'ân'a ne kadar aykırı olduğunu ve bu tür anlayışın İslâm ile herhangi bir ilgisinin olmadığını gösterir.

c) Havle ile kocası, yani kadın ile erkek arasında çıkan bu anlaşmazlığın çözümünün, kadının lehine tecelli etmesi de dikkat çekicidir. Şayet iddia edildiği gibi İslâm kadını ezen, onun haklarını elinden alan, erkeği kadından üstün gören bir din olsaydı, bu konuda da erkeğin lehine bir çözüm ortaya koyması, mantıkî bir gereklilik olurdu. Halbuki durum tam aksi olmuş ve sonuçta kadının lehine bir karar verilerek, erkeğin zihar yapmasına karşılık bir ceza olarak, bir köle azat etmesi azat etmeye mâlen güç yetiremeyenlerin kesintisiz iki ay oruç tutması, oruç tutamayanların ise altmış fakiri doyurması öngörülmüştür.

d) Kur'ân'ın diğer konularda olduğu gibi bu konuda da çözüm getirdiği olay, belli şahıslarla ilgili olsa da, bu olayın çözümünde esas alınmış olan ilkelerin, benzer olaylara her zaman uygulanması sözkonusudur. Bunun anlamı şudur ki, Kur'ân bütün müslüman kadınlara Havle'yi örnek göstermekte, onların benzeri durumlarda Havle'nin sergilediği tavrı benimsemelerini adetâ teşvik etmektedir. Diğer bir deyişle Kur'ân, kadınlardan şahsiyetlerini erkeklerden bağımsız olarak geliştirmelerini, erkeği kendisinden üstün görüp onun haksızlıklarına boyun eğmemelerini, bu haksızlıkları ortadan kaldırmak için gerekli girişimlerde bulunmalarını istemektedir. Kur'ân'ın çizdiği bu kadın tipinin, ezilen, sömürülen, horlanan, aşağılanan ve erkeğin elinde mahkûm bir kadın tipi olduğunu hangi insaf sahibi kabul edebilir? Kur'ân'ın örnek gösterdiği "Havle" tipi müslüman kadını ile; İslâmı ne pahasına olursa olsun karalamak isteyenlerin görmek istedikleri "müslüman kadını" arasında hiçbir ilginin olmadığını göstermeye sadece bu âyetler dahi yeterlidir.

Bu olayla ilgili olarak dikkatleri bir hususa daha çekmek isteriz.

Kur'ân'ın Havle (r.a.)'nin bu olayla ilgili davranışını onaylaması ve hatta başından geçen bu olaya evrensel mesaj içerisinde yer vermek suretiyle onun ismini ebedileştirmesi, sahabe üzerinde son derece etkili olmuştur. O kadar ki, halifeliği zamanında Hz.Ömer bir hayvan üzerinde -trafında başkaları da olduğu halde- giderken Havle onu durdurmuş, uzun bir süre onu alıkoyarak kendisine uyarı ve nasihatte bulunmuş ve bu arada şunları söylemiştir: "Ey Ömer bir zamanlar sana "Ömercik" denirdi, sonra sana "Ömer" denilir oldu; daha sonra da sana "Mü'minlerin emiri" dedi. Ey Ömer Allâh'tan kork! Kim ölümün kesin olduğuna inanırsa, o kimse iş işten geçip pişman olmaktan korkar; kim de hesaba çekileceğine kesinlikle inanırsa azaba uğramaktan korkar. Hz.Ömer durup kadının dediklerini dinledi. Çevresindekilerden birisinin kendisine: "Ey Mü'minlerin emiri bu ihtiyar kadın

⁷Muhammed İzzet Derveze. el-Mera fi'l-Kur'ân ve's-Sunna, (Beirut, 1967), s.25.

⁸Bkz: el-Kurtubi, a.g.e., XVII. 270-271.

⁹A.g.e., XVII, 270.

¹⁰Bkz: Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi (İst., 1972), I. 36.

için bu kadar uzun boylu durup beklemeye değer mi?" demesine üzerine Hz.Ömer şu cevabı verdi: "Allah'a andolsun sabahtan akşama kadar -farz namazlar hariç- beni burada durdurup tutsa bile yine dururdum. Bu yaşlı kadının kim olduğunu biliyor musunuz? O Havle binti Sa'lebe (Huveylid)'dir; Allah onun sözlerini yedi kat gök ötesinden işitmiştir. Allah onun sözünü dinlemiş iken Ömer'in onu dinlememesi mümkün mü."¹¹

Hiç şüphe yoktur ki Kur'an'ın Havle'nin (r.a.) meselesiyle ilgilenmesi, Havle'nin bütün müslüman kadınlara örnek olması içindir. Havle'nin şahsında kadın-erkek bütün müslümanlara, tabiatıyla özellikle erkeklerle bir ders verilmiştir ki, verilen bu dersin etkisiyle Hz.Ömer, Havle'ye karşı saygılı bir tavır takınma ihtiyacını hissetmiştir. Kur'an'ın Havle olayında veya kadınlarla ilgili diğer hususlarda takındığı müsbet tavır sebebiyledir ki, Hz.Ömer bir başka olayda da müslüman kadınına saygı göstermekte kusur etmemiştir. Müfessirlerin zikrettiği bu olay şudur:

Birgün Hz.Ömer halka hitap ederek "Kadınların mehirlerini niye yüksek tutuyorsunuz? Hz.Peygamber ve ashabı döneminde mihir miktarı dört dirhem veya daha aşağı idi. Mihri çoğaltmanın Allah nazarında takva veya iyilikle bir ilgisi olsaydı, onlar bunu sizden önce yaparlardı. O halde bir erkeğin herhangi bir kadının mihri dört dirhemden fazla verdiğini duymayayım!" der. Minberden iner inmez Kureyş'ten bir kadın kendisine itiraz eder ve "Ey mü'minlerin emiri insanların kadınların mihirlerini dört dirhemden daha fazla vermelerini yasakladın, demek!" der. Hz.Ömer "Evet öyle yaptım" deyince kadın: "Sen Allah'ın ne dediğini duymadın mı?" der. Hz.Ömer "Ne diyor?" deyince de kadın:

"Şayet hanımınızı boşar da başka bir hanımla evlenmek isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi, hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık bir günah işleyerek onu geri almak mı istiyorsunuz? Bir zamanlar birbirinizle haşır-neşir olduğunuz ve onlar da sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız?" (4, en-Nisâ, 20-21) âyetlerini okur. Bunun üzerine Hz.Ömer: "Allah'ım beni bağışla, herkes dini Ömer'den daha iyi biliyor!" der ve dönüp tekrar minbere çıkarak şöyle der: "Ey insanlar; ben sizlerin kadınların mihirlerini dört dirhemden fazla artırmanızı yasakladım. Ancak kim malından, istediği kadar vermek isterse versin." Başka bir rivayette ise "Bir kadın Ömer'e itiraz etti ve onu susturdu veya kadın doğru söyledi Ömer ise hata etti" demiştir.¹²

Gerek Havle'nin (r.a.), inmesine sebep olduğu âyetler, gerek Hz.Ömer ile ilgili yukarıda anlatılanlar şu iki hususu yeterince ortaya koymaktadır;

a) İslâm'ın ilk döneminde kadınlar kendilerini erkeklerden aşağı, onların emrinde, onların her dediğine ve yaptığına boyun eğmesi gereken insanlar olarak görmüyorlar, aksine kendilerini erkeklerle eşit haklara sahip kabul ediyorlardı. Bu hususu gerek Kur'an, gerek Allah Resulü ve Ashabı kabul etmişler ve buna aykırı bir beyanda veya davranışta bulunmamışlardır.*

b) Buna uygun olarak, İslâm'ın ilk döneminde- başta Hz.Peygamber olmak üzere- erkekler de kadını kendilerinden aşağı, kendilerinin her dediğine itaat etmek zorunda olan ikinci sınıf bir insan olarak görmüyorlar, on-

ların kendileriyle aynı haklara sahip olduklarını kabul ediyorlardı.

İşte Kur'an'ın -yani Allah'ın (c.c.)-, Allah elçisinin ve ashabının kadına, kadının da kendisine bakış açısı bundan ibarettir. Bunun dışında İslâm'da erkeğin hâkim, kadının mahkûm, erkeğin üstün, kadının aşağı, erkeğin efendi, kadının hizmetçi -hatta köle- olduğu şeklindeki her iddia; tarafgirâne, tarihi ve ilmi gerçeklere aykırı bir laf olmaktan öteye geçemez.

Kadın-erkek üstünlüğü konusunda Kur'an'ın öğretisine ters düşen her görüş, her davranış, her uygulama müslümanlarca benimsenmiş olsa bile İslâm dışıdır. Şurası iyi bilinmelidir ki, İslâm dışı bir görüş, davranış veya zihniyetin müslümanlarca benimsenmiş olması, onun İslâmî olduğunu hiçbir sûretle göstermez. Zira müslümanların ortaya koyduğu herşeyin zorunlu olarak İslâm'ı temsil ettiğini düşünmek kadar büyük bir hata olmaz. Müslümanların her söylediğinin veya yaptığının İslâm'ı temsil etmesi şöyle dursun; tam aksine onların her yaptığı ve söylediği sorgulanabilir niteliktedir ve ancak Kur'an'a ve Allah Rasûlünün modeline uyduğu sürece, onların görüş ve davranışlarının İslâmî olması söz konusu olabilir.

2. İki Kadının Şahitliğinin Bir Erkeğin Şahitliğine Denk Olduğu İddiası

İslâm'da iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu, dolayısıyla İslâmın erkeği kadından üstün tuttuğu iddiası da, gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan asılsız bir iddiadır. Bu iddiayı isbat sadedinde "iki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına bedeldir" (2, Bakara, 282) âyetini ileri sürmek ise¹³ hakikatleri örtbas etmek amacıyla ortaya atılmış bir aldatmacadan başka birşey değildir.

Aldatmacadan başka birşey olamaz çünkü, herşeyden önce (2, Bakara, 282) âyetinin tamamı yukarıda nakledilen cümleden ibaret değildir. Âyet kasden parçalanmış ve bekaşi mantığıyla verilmiştir. İkinci olarak âyet, her türlü şahitlik durumunda iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu intibahını uyandırabilmek için, genel bir hüküm imiş ise iktibas edilmiştir. Halbuki bir bütün olarak ele alındığında, âyetin genel olarak şahitliği düzenleyen umûmi bir hüküm koymadığı, âyetteki hükmün sadece vâdeli borçlanmalarla ilgili olduğu açıkça görülür. Üçüncü olarak da "iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendilerine güvendiğimiz bir erkek ve -biri yanılınca diğerinin hatırlatması için- iki kadın yeter" âyeti bir emir değil, bir tavsiyedir.

Bütün bu hususları Sayın Prof.Dr.Salih Akdemir "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın" adlı makalesinde tatminkâr bir şekilde ele almış ve konuyla ilgili iddiaların gerçekleri yansıtmadığı delilleriyle ortaya koymuş bulunmaktadır.¹⁴

¹¹el-Kurtubi, a.g.e., XVII. 269-270.

¹²Muhammed İzzet Derveze, a.g.e., s.27-28.

*Kadınların aleyhinde olduğu söylenebilecek pekçok hadis, gerçekten Hz.Peygamber tarafından söylenmesinin mümkün olup olmadığı bir başka araştırmada ele alınacaktır.

¹³Arsel, Şeriat ve Kadın, s.9,10,12,17,18,19.

¹⁴Bkz: Akdemir, a.g.m. s.

Ayette, üzerinde durulması gerektiği halde, her nasılsa dikkatlerden kaçan önemli bir noktaya da temas etmek gerekir. Ayette iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk sayıldığı değil, iki kadın şahit bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir.

Eğer iki erkek bulunamazsa, razı olacağınız şahitlerden olmak şartıyla, bir erkek ile iki kadını şahit tutun ki, onlardan biri yanılırsa diğer onu düzeltsin.

Ayetten açıkça anlaşılmaktadır ki, iki kadın şahit önerilmesinin sebebi, birisi yanılırsa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Ancak ayette iki kadın şahitten biri mutlaka, yanılır -veya unuttur- denmemektedir. Burada şu sorunun sorulması kaçınılmazdır: Peki iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmaz- ise durum ne olacaktır? Bu durumda şahitliğini tam olarak yaptığı için kadın şahitlerden birine diğerinin hatırlatmada bulunması sözkonusu olamayacağına göre, erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli, aynı zamanda eşit değerle olacaktır.

Bu ise kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğine denk olabileceğini gösterir.

3. Mirasta Erkeğe Kadınının İki Misli Hisse Verilmesi

İslâm'ın erkekleri kadınlardan üstün tuttuğu iddiasının bir başka mesnedi olarak da, mirasta kadına bir, erkeğe iki hisse verilmesi gösterilir.

Mirastan kadına bir, erkeğe ise iki hisse verilmesinin, İslâm'ın erkeği kadından üstün tuttuğu anlamına gelip gelmeyeceğini incelemeye önce, bazı hususların açıklanması gerekir.

Kadınlarla ilgili birtakım hükûkî düzenlemelerin yer aldığı en-Nisâ sûresinin 7. âyetinde şöyle denmektedir:

Ana-babanın ve akrabaların bıraktıkları (miras)ta erkeklerin payı olduğu gibi; ana-baba ve akrabaların bıraktıklarında kadının da payı vardır. Bırakılan mal az olsun çok olsun (ikisine de) belli bir pay ayrılmıştır.

Bu âyetten anlaşılmaktadır ki; İslâm'dan önce araplarda kadının sabit ve belirli bir miras hakkı yoktu ve bu konuda ona keyfi olarak muamele ediliyordu. Bu âyet, kadını korumayı ve hukukunu tesbit etmeyi amaçlayan diğer âyetlerin hedeflerine uygun olarak, bir ilke olarak kadının miras konusundaki hak ve hukukunu belirlemeye yöneliktir.¹⁵

Gerek yukarıda zikredilen âyet, gerekse kadının mirasla ilgili hukukunu düzenleyen diğer âyetlerden şu sonuçları çıkarmak mümkündür:

Kur'ân'ın kadını değersiz sayması sözkonusu değildir. Bilakis konuyla ilgili âyetlerin getirdiği düzenlemeler, onun kadınların hükûkî şahsiyetlerini tanıdığını, onların hak ve hukukunu belirlemeye özel bir itina gösterdiğini; haklarının zayıf edilmemesi için gerekli hükûkî tedbirleri aldığını ortaya koymaktadır. Nitekim kadının da erkek gibi mirasta hak sahibi olduğunu açık ve net bir şekilde ifade etmesi, iddia edildiğinin aksine kadına verilen değeri gözler önüne sermektedir.

Kadının mirasta erkek gibi hak sahibi olduğu ortadadır. Ancak itirazlar, niçin mirasta kadına erkeğin yarısı kadar hisse verildiği konusunda yoğunlaşmaktadır.

Konuyla ilgili eleştirilere hedef olan âyetler şunlardır:

Allah size, çocuklarınız hakkında şunu emreder: (Mirasta) erkeğin payı, kadınının iki katıdır. (Çocuklar) kız olup ikiden fazla iseler, ölenin bıraktığı mirasın üçte ikisini onlarıdır; tek bir kız ise mirasın yarısı onundur. Ölenin çocuğu var ise, o takdirde ana-babadan herbirine mirasın altıda biri hisse verilir. Eğer çocuğu yok da, ana-baba ona varis olmuş ise, annesine üçte bir hisse düşer. Eğer ölenin kardeşleri varsa, annesine altıda bir hisse düşer. (Bu hisseler) ölenin yapmış olduğu vasiyetin yerine getirilmesinden ve borçlarının ödenmesinden sonra taksim edilir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. İşte bunlar Allah tarafından belirlenmiş paylardır. Allah elbette ilim ve hikmet sahibidir. Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinin (zevcelerinin) -şayet çocukları yoksa- bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de -yapacağınız vasiyetten ve borçlarınızın ödenmesinden sonra- bıraktığınız mirasın dörtte biri zevcelerinizindir. Çocuğunuz varsa bıraktığınız mirasın sekizde biri zevcelerinizindir. Şayet bir erkeğin veya kadının anne-babası vefat etmişse ve çocukları da yoksa, sadece bir erkek veyahut kız kardeşi varsa, mirastan herbirine altıda bir hisse düşer. Bir erkek ve kız kardeşten fazla iseler, bunlar mirasın üçte birini ortaklaşa paylaşırlar. Bu taksim, varislere zarar vermeksizin yapılacak vasiyetten ve ödenecek borçtan sonradır. Bunlar size Allah tarafından tavsiye edilmiştir. Allah herşeyi çok iyi bilendir, halimdir. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlamalardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada onlar devamlı kalacaklardır. İşte büyük kazanç budur. Kim de Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve belirlenen sınırlamaları ihlal ederse, Allah onu devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için orada alçaltıcı bir azab da vardır (4, Nisâ, 11-14).

Öncelikle şu hususu belirtelim ki, Kur'ân'ın kadına mirastan erkeğin payının yarısı kadar hisse verilmesini emrettiği şeklindeki genelleme¹⁶ konuyla ilgili âyetlerin sathî olarak okunmasından veya kasıtlı olarak saptırılmasından kaynaklanan bir iddiadır. Zira, yukarıdaki âyetler dikkatlice ve herhangi bir önyargıdan uzak olarak okunduğu takdirde, bu iddianın hiçte gerçekleri yansıtmadığı açıkça görülür. Çünkü yukarıdaki âyetler dikkatlice incelendiğinde, karşımıza şu gerçeklerin çıktığı açıkça görülecektir.

a) Mirastan kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi, kadının mirasçı olarak sahip olabileceği bütün konular için değil, sadece kadının aynı ana-babanın çocuğu olarak erkek kardeşiyle birlikte mirasçı olması durumunda sözkonusudur. Nitekim âyette de "Allah size çocuklarınız hakkında şunu emreder" (Mirasta) erkeğin payı kadınının iki katıdır" buyurulmuştur ki bu, erkeğe kadının iki katı pay vermesinin, kadının bir anne-babaya,

¹⁵Bkz. Muhammed İzzet Derveze, a.g.e., s.231, Ayrıca bkz: (4, Nisâ, 33).

¹⁶Meselâ: Arsel, a.g.e., s.10 "... sadece tanıklık bakımından değil ve fakat miras'dan pay alma bakımından da kadını erkeğin yarısı saymış ve yine Kur'ân'a yerleştirdiği şu hükümle (4, Nisâ, 11 ve 176) bu insafsızlığını ortaya vurmuştur."

erkek kardeşi ile birlikte mirasçı olması durumuyla sınırlı olduğunu gösterir. Binaenaleyh kadına erkeğin mirastaki hissesinin yarısının verilmesinin genel bur kural olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple kadına erkeğin yarısı kadar pay verilmesinin, mirasçı olarak kadının konumu ne olursa olsun, değişmez bir hüküm olduğunu, iddia etmek, Kur'an'ın yukarıda zikredilen âyetini saptırmaktan başka bir anlama gelemez.

b) Kadının mirastaki payının durumu, sadece iddia edildiği gibi erkeğin yarı hissesi değildir. Bilakis yukarıdaki âyetlerde de açıkça ifade edildiği gibi, ölenin sadece kız çocukları varsa ve sayıları da ikiden fazla ise, o zaman mirasın üçte ikisi onların olur. Şayet ölenin mirasçısı tek bir kız çocuğu ise, o takdirde mirasın yarısını almaya hak kazanır.

c) Yine yukarıdaki âyetlere göre şayet bir anne-babanın çocuğu vefat eder de miras bırakırsa, ölenin çocukları da varsa, anne-babanın herbirine mirasın altıda biri verilir. Burada görüldüğü gibi bir anne olarak kadına, çocuğunun mirasından verilen pay, bir baba olarak erkeğe verilen paya denktir. Bu da açıkça göstermektedir ki, kadına erkeğin payının yarısı kadar hisse verilmesi genel bir hüküm değildir.

d) Hatta yukarıdaki âyetler, ölenin çocuğu yok ise, annenin mirasın üçte birini alacağını da açıkça ifade etmektedir.

e) Kadının mirastaki payının, durum ne olursa olsun daima erkeğin yarısı kadar olduğuna dair iddianın asılsızlığının açık bir delili de şudur:

Yukarıdaki âyetlerde, bir erkeğin veya kadının, anne veya babası vefat etmişse ve çocuğu da yoksa, sadece bir erkek veya kız kardeşi varsa, mirastan herbirine eşit olarak altıda bir hisse düşeceği ifade edilmekle, bu durumda kadın ile erkeğin eşit hisse alacakları hükme bağlanmıştır. Bu hususta, kadının hangi durumda olursa olsun, mirastan erkeğin payının yarısı kadar pay alacağı iddiasının ne derece sathi ve maksatlı bir iddia olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Görülmektedir ki mirasta kadının payının erkeğin payının yarısı olduğu iddiası bütün durumlar için geçerli olmayıp, sadece kız çocuğunun erkek kardeşiyle birlikte anne-babasına mirasçı olması durumunda sözkonusudur. Bunun dışında bir anne veya kızkardeş olarak ölene mirasçı olma durumunda kadının payı değişmekte, bazen -ölenin kızkardeşi olarak mirasçı olma durumunda olduğu gibi- erkek ile eşit hisse de alabilmektedir.

O halde miras konusunda kadının hakkının erkeğin hakkının yarısı olduğu iddiasının gerçeklerle bağdaşır bir yanı olmadığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Miras konusunda kadının durumunu belirleyen âyetler bu kadar açık olduğu halde bunları görmezlikten gelmenin ve kadının mirastaki hakkının erkeğinkinin yarısı olduğunu inatla iddia etmenin, ilimle, tarafsızlıkla bağdaşır bir yanı yoktur.

Bir kız ile erkek çocuğun, ölen ana-babalarına mirasçı olma durumunda kız çocuğuna bir, erkeğe ise iki hisse verilmesine gelince:

İslâm'ı veya Kur'an-ı bu konuda tenkit edenler samimi, ilmi ve tarafsız davranmaktan uzaktırlar. Zira bu husustaki âyet de sathi bir şekilde okunmuş ve bu hükmün altında ne gibi sebep veya gerekçelerin bulunabileceği asla araştırılmamıştır. Nitekim bu husustaki âyeti örnek göstererek Kur'an'ın erkeğin yarısı kadar pay vermekle kadını değersiz gördüğünü iddia edenlerin, bu tenkitleri yaparken kullandıkları dile de dikkat edilecek olursa,¹⁷ ortada ilmi zihniyet, tarafsızlık ve samimiyet diye birşeyin bulunmadığını görmek hiçte zor olmayacaktır. Zira bu tenkitleri yapanların samimi olarak İslâm'ı ve İslâm'ı temeli Kur'an'ı anlama çabası içersinde olduklarına dair hiçbir işaret mevcut değildir. Tam aksine ortada açık bir önyargı ve bu önyargının tabii sonucu olan açık ilmi hatalar, saptırmalar vardır.

O halde gerçek nedir? Niçin Allah ölenin çocukları arasında miras konusunda bir ayırım yapmıştır? Bu soruya cevap aramadan önce bir hususun açıkça belirtilmesinde yarar vardır ki, o da şudur: En ilkel dinlere mensup olanlar dahi, inandıkları ilahın adaleti terkedip zulüm yapabileceğini şiddetle reddederken, semavi dinlerin en mükemmel ve son şekli olan İslâm'ın ilahı olan yüce Allah'ın, adaleti terkederek, kendi yarattığı kadına zulmedebileceğini, ona hakkını tam olarak vermeyebileceğini düşünebilenler, işte sözünü ettiğimiz ilkel din mensuplarından daha ilkel bir ilah anlayışını benimsemiş olmaktadır.

Elbette ilkellerinkinden ilkel böyle bir ilah anlayışına sahip olan bir kimsenin, ölenin çocuklarından kıza, erkeğin yarısı kadar hisse verilmesinin sebep ve gerekçelerini araştırması beklenemez. Zira sathi bir şekilde bakıldığında açıkça eşitsizlik, dolayısıyla adaletsizlik gibi görünen bu taksimin, gerçekten eşitsizlik ve haksızlık olup olmadığını araştırmak için insanın, Allah'ın mutlak adâletine inanması zorunlu değilse, en azından insaf ve hakkaniyet ölçülerine sahip olması şarttır.

Allah'ın mutlak adâletine iman bir yana, sadece insaf ve hakkâniyet prensipleri ışığında konuyu ele alacak olursak görürüz ki, Kur'an'ın ölen anne-babanın çocuklarına mirastan kıza bir erkeğe ise iki pay verilmesini hükme bağlaması sebepsiz değildir. Kız çocuğuna erkek çocuğunun yarısı kadar pay verilmesinin sebeplerini ise şu şekilde sıralayabiliriz.

a) İster anne, ister eş, ister kız çocuk isterse kızkardeş olsun, kadının geçimi, kendisine ait olmayıp: oğul, koca, baba veya erkek kardeşin sorumluluğundadır. Çoğunlukla kadın kendisi dışında başkalarının geçimini sağlamakla da yükümlü değildir. Erkek ise tam aksine, hemen bütün toplumlarda eşinin, kızının, annesinin veya kızkardeşinin geçimini sağlamakla mükellef olmaktadır.¹⁸ Bu sebeptendir ki "nimet külfete göredir" esasına uygun olarak, eşinin, kızının, annesinin veya kızkardeşinin geçimini sağlamakla yükümlü olan erkeğe, böyle bir yükümlülüğü olmayan kadının payının iki misli pay verilmiştir. Bu ise adâletin ta kendisidir.

¹⁷Bkz. Meselâ bkz: Arsel, a.g.e., s.10,19.

¹⁸Muhammed İzzet Derveze, a.g.e., s.239.

b) Kadın kendi mal varlığında istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Kadının mali durumu yerinde olsa dahî, ailenin harcamalarına iştirak etmesi zorunluluğu yoktur. Bu açıdan bakılınca, kadın ile erkeğe aynı pay verilecek olsa, hisseleri aynı olduğu halde erkek ailenin geçimini sağladığı, kadının ise böyle bir sorumluluğu olmadığı için, denge erkek aleyhine bozulmuş olacaktır ki, bu erkeğe haksızlık edilmesi demektir.

c) Kadının boşanma tazminatı olan "mehir" erkeğin ödemesi gereken mali bir yüküdür; kadının ise erkeğe karşı böyle bir yükümlülüğü yoktur.

d) Kadın boşandığı takdirde iddet süresince onun barınma-yeme-içme, giyim-kuşam masraflarını ödemek kadını boşayan kocanın görevidir; kadının ise kocasına karşı böyle bir sorumluluğu yoktur.

Görüldüğü gibi malî mükellefiyetler bakımından kadın erkeğe karşı eşit olmak bir yana, avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Pekçok konudaki mali yükümlülükler erkeğe yüklenmiştir. İşte yukarıdaki sebeplerden dolaydır ki, erkeğe mali yükümlülüklerinin ağırlığına uygun olarak iki hisse; erkeğinkine nazaran hemen hiçbir mali yükümlülüğü olmayan kadına da bir hisse verilmektedir. Eğer adâlet ve hikmetin kaynağı olan Allah'ın bu taksimi adalet değilse, yeryüzünde adâlet yok demektir.

Demek ki, mirastan kadına, erkeğin hissesinin yarısı kadar pay verilmesinin erkeği kadından üstün tutmak düşüncesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Bilakis bu taksimat kadın ile erkeğin külfetleriyle nimetlerinin dengelenmesi ve sosyal adâletin sağlanması amacıyla yöneliktir.¹⁹

Mirastan kadına bir, erkeğe ise iki hisse verilmesinin adâlete aykırı hiçbir yanı bulunmadığı bu kadar açık olduğu halde, "İslâm kadına mirastan erkeğin hissesinin yarısı kadar pay vermekte, erkeği kadından üstün tuttuğunu ortaya koymaktadır" şeklindeki bir iddia nasıl olup da ileri sürülebilmektedir? Bu sorunun cevabı da konumuz açısından önem arz etmektedir. Bizce bu aşikar hatânın, hatta haksızlığın ve bağınazlığın temel sebebi, İslâm'ı anlamaya çalışmak için samimi bir tutum takınmak yerine, peşin fikirle ve şartlanmış bir şekilde meseleleri ele alma cihetine gidilmesidir. Nitekim bu tür yaklaşımların, İslâm toplumlarında yaşayan ancak kendi toplumuna karşı yabancılaşmış olan aydınlarda görülmesi de dikkat çekicidir. Şartlanmış bir kafayla ne Kur'ân'a göre kadının miras hukukunun ne de başka konuların sağlıklı bir şekilde ele alınması düşünülebilir.

Öte yandan Kur'ân'ın kadınlarla ilgili hükümlerini tenkit etme sevdasına kapılanların büyük çoğunluğunun, İslâmî konuları ele alabilecek formasyona sahip olmadıkları, meseleleri ele alış tarzlarının ve yaklaşımlarının son derece acemice olduğu da dikkat edilmesi gereken bir husustur. Meselâ konumuzla ilgili âyetler ele alınırken genelde "parçacı" ve "lafızcı" bir yaklaşımın son derece bariz ve çocukcu hatalara yol açtığı dikkat çekmektedir. Özellikle kadının mirasla ilgili durumuna dair Kur'ân'ın hükmünü eleştirenler 20 konuyla ilgili bütün âyetleri bir bütünlük içerisinde ele almak yerine, sadece bir tek âyete veya âyetin bir kısmına dayanmak gibi ciddi bir ilmi hataya düşmektedirler. Bunun en tipik örneğini Arsel'de

görebiliriz. O, kadının miras hukukuyla ilgili bütün âyetleri birarada değerlendirmek şöyle dursun, bir tek âyeti, hatta birkaç cümleden oluşan bir âyetin bir cümlesini dahî tam olarak değil yarım yamalak vermekte ve mesela "... erkeğe iki dişinin hissesi kadar vardır" (Sûre: 4 Nisa, Âyet, 11 ve 176)²⁰ şeklinde cümleyi yarıdan bölerek vermektedir. Öyle ki Arsel, Şeriat ve Kadın adlı eserinde kadının miras konusundaki durumuna yer yer temas ettiği halde, eserin hiçbir yerinde kadının miras hukukuyla ilgili âyetleri tam olarak vermemektedir. Bu tür bir yol izlenmesinin sebebinin, gerçekleri saptırarak, sanki kadının miras konusundaki bütün konularında Kur'ân'ın bu hükmün geçerli olduğu intibahı uyandırabilmektedir. Konuya vakıf olmayanların bu aldatmacaya kanması mümkün olabilir. Ancak unutulmamalıdır ki yalancının mumu yatsıya kadar yanar. "Sarhoş iken, ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın" âyetinin sadece "... namaza yaklaşmayın" kısmını alıp, namazı terk edebileceğini zanneden Bektaşî mantığı ile, Arsel ve benzerlerinin mantığı arasında fark yoktur. Üzücü olan bu mantığın, ciddiyet, samimiyet ve tarafsızlık sembolü olması gereken bazı ilim adamlarında görülmesidir. Aslında böylelerini bu mantıkla hareket etmeye zorlayan, onların İslâm'ın -her konuda olduğu gibi- kadın konusunda da getirdiği hükümlerin üstünlüğünün ağırlığı altında ezilmeleri ve buna karşı hakikatleri saptırmaktan başka birşey yapmamalarıdır.

4. İslâm'da Boşanma Hakkının Sadece Erkeğe Verildiği İddiası

Bu iddia sahiplerinin meseleyi ele alış biçimini ve bakış açılarını daha iyi görebilmek için en uygun yol bizat kendi ifadelerine başvurmaktır.

Müslüman erkeğin "mutlak üstünlüğünü, seyyitliğini, efendiliğini" sağlamak için, fakat buna karşılık müslüman kadını ona "tâbi, itaatkâr" ve âdetâ köle bir hale sokmak amacıyla Şeriat'ın getirdiği insafsız kuruluşlar içerisinde "talâk" sisteminin özel bir yeri vardır. Çünkü Şeriat'ın "kutsal" niteliklere büründüğü bu sisteme göre boşanma, kocaya ait "sınırsız" bir haktır. Tanrı güya bu hakkı münhasıran erkeğe tanımış, kadını bundan yoksun bırakmıştır. Ve bütün bunları "toplum düzeni" sarsılmasını düşüncesiyle yapmıştır.

Bunun böyle olduğunu Muhammed'in Kur'ân'a koyduğu âyetlerden ve bıraktığı hadis hükümlerinden anlamak mümkündür. Örneğin Nisa sûresinin 20. âyetinde yer alan:

"... karılarından birinin yerine bir başka eşi almak isterseniz." ya da Bakara sûresinin 226-233. âyetlerinde boşanma ile ilgili olmak üzere yer alan:

"... kadınları boşadığınızda ... müddetleri sona ererken onları ... tutun ya da ... bırakın." şeklindeki ve birazdan belirteceğimiz diğer hükümlerden anlaşılmaktadır ki, boşanma hakkı erkeğe özgü bir haktır. Karısını boşamak isteyen koca için mahkemeye başvurmak ve karısı aleyhine dava açmak diye birşey yoktur. Boşanma kararını vermek sadece ona ait olduğu gibi, bu kararı infaz etmek dahi ona ait bir imtiyazdır. Boşamak istediği kadını kolayca kolundan tutup ve pılısını pırtısını toplayıp sokağa atmak olanağına sahiptir.

¹⁹Bkz. Akdemir, a.g.m., s.

²⁰Arsel, a.g.e., s.10,13,19.

Ve işte sınırsız denebilecek bu hak sayesinde koca, hiçbir sebep göstermeksizin ve kendisini hiçbir şeyle kayıtlı görmeksizin (müddetler ve hediyelerin geri verilmesi v.s. gibi bazı hususlar hariç), hiçbir delil getirmeksizin ve hiçbir resmi merciden karar istihsal etmeksizin karısını boşayabilir; ihtiyarladı diye boşayabilir; hatta karısından hoşnud bulunsa bile, karısını sevse bile, sırf babası "gelininden hoşlanmıyor" diye de boşayabilir; iyi hizmet etmiyor diye boşayabilir; Şehvetini iyi gidermiyor diye boşayabilir; sırtında beyaz leke var diye boşayabilir; ya da hiç değilse Arap peygamberi bunlara benzer bahanelerle karılarını boşadı diye ve sırf onu kendisine örnek edinerek boşama yoluna gidebilir. Kocanın bu mutlak ve insafsız hakkı ve daha doğrusu silahı, kadının boynunda "demoklesin kılıcı" gibi durur ve onu "efendisinin" yani kocasının despotizmine katlanma çaresizliğinde bulundurur.²¹

"Biraz önce belirttiğimiz gibi Muhammed, kadınlara boşama hakkı diye birşey tanımamıştır. Bu nedenle kadın, en kötü koşullar içerisinde dahi özgürlüğüne kavuşmak ve hayatı "yaşanmaz" kılan bir adamdan kurtulmak olanağına sahip değildir. Kocasını kendisini dövse de, kendisine eziyet etse de "Seni boşadım" diyerek kocasını boşayamaz. Eğer ortada sabır sınırlarını fazlasıyla aşan durumlar varsa, bu takdirde yapabileceği şey, kocasına başvurarak "fidye" vermeye razı olduğunu bildirmek ve ondan kendisini boşamasını istemektir. Kur'an'daki:

"... Boşanmak için kadının verdiği fidyede, iki tarafa da günah yoktur." (2 Bakara, 229) şeklindeki âyet bunun için konmuştur.²²

Bütün bu sözler, bütün özelliği, İslâm'ı benimsemek bir yana ona karşı çıkıp, var gücüyle hücum etmekten ibaret bir zihniyetin, "talâk" konusundaki görüşlerini ortaya koyan genel bir tablo olarak kabul edilebilir. Birtakım iddiaların ve varsayımların ileri sürüldüğü bu tablonun herşeyden önce gerçekleri ne ölçüde yansıttığı önemli bir husustur. Bunu tespit etmek için, İslâm dışı bu zihniyetin talakı değerlendirilmede esas aldığı ve birtakım sonuçlar çıkarmada dayandığı öncülleri ele almak, bunların doğruluk derecelerini ortaya koymak ilk yapılacak iş olmalıdır.

Müslüman erkeğin "mutlak üstünlüğünü, seyyitliğini, efendiliğini" sağlamak için, fakat buna karşılık müslüman kadını ona "tâbi, itaatkâr" ve âdeta köle bir hale sokmak amacıyla Şeriat'ın getirdiği insafsız kuruluşlar içerisinde "talâk" sisteminin özel bir yeri vardır," sözlerinde yer alan, varsayımları ve iddiaların dayandığı öncülleri görelim:

a) Şeriat'ın getirdiği "talâk" boşanma kuruluşunun amacının erkeğin mutlak üstünlüğünü, kadının ise köleliğini sağlamak olduğu iddiası tamamen gerçek dışıdır. Nitekim yazımızın ilk bölümünde İslâm'ın erkeği kadından üstün tuttuğu iddiasının hiçbir ciddi dayanağının bulunmadığı, bilakis Kur'an'ın bunu tam aksini getirdiği gösterilmiştir. Bu bakımdan talâkın amacının erkeğin üstünlüğünü sağlamak olması mümkün değildir. Konuyla ilgili Kur'an âyetleri dikkatlice incelendiğinde açıkça görülecektir ki İslâm'daki talak müessesesinin amacı, diğer dinlerdeki veya hukuki sistemlerdeki amacından farklı değildir. Bu amaç da, evli karı-kocanın aile kurumunu devam ettirmelerini imkansız hale getiren birtakım sebeplerin bulunması durumunda, artık çekilmez bir sıkıntı ve işkence halini alan beraberliğin, yani evlilik akdinin sona erdirilmesi ve karı-kocadan herbirine

yeni bir yuva kurma şansının tanınmasıdır. İslâm'da talâkın amacının erkeği kadının efendisi yapmak olduğu yolundaki iddia ise, sadece bir yorumdur. Yorumların ise her zaman "mutlaka doğru" olması zorunluluğu yoktur. İslâm'da talâkın amacının erkeğin kadın üzerinde hakimiyetin sağlamak olduğu şeklindeki yorumun, tartışmasız herkesin kabul etmek zorunda kalacağı açık hiçbir delili mevcut değildir. Durum böyle olunca, yapılan yorum sadece bir yorum olarak kalır ve sahibinden başka kimseyi bağlaması sozkonusu olamaz.

Bedihi bir hakikat imiş gibi öne sürülen, ancak en asılsız ve gerçek dışı bir iddia da, boşamanın sadece erkeğe verilmiş, üstelik sınırsız bir hak olduğu iddiasıdır. Bu iddianın ileri sürülmesinde etkili olan hususların başında ise -diğer konularda olduğu gibi- bu konuda da Kur'an'ın konuyla ilgili âyetlerinin yüzeysel bir şekilde okunması gelmektedir. Bu iddianın ileri sürülmesinde rol oynayan diğer bir âmil de, şartlanmışlık ve peşin fikirlilikten kaynaklanan ve âyetlerin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını zorlaştıran, olumsuz yaklaşımdır. Kur'an'daki talakla ilgili âyetler bu iki âminin etkisi altında incelenecek olursa, iddia edildiği gibi "talak'ın erkeğe ait bir imtiyaz" olduğu vehmine kolayca kapılmak mümkündür. Ancak yüzeysellik ve önyargılı olmaktan uzaklaşılar, âyetler önyargılı bir şekilde "tenkit" etmek için değil de tarafsız bir gözle "anlamak" için okunacak olursa, ulaşılabilecek sonuçlar hayli farklı olacaktır.

Gerçekten de boşanma ile ilgili âyetlere bakıldığında, bunların çoğunun boşanma fiilini erkeğe isnad ettiği görülür.

Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay beklerler; eğer yeminlerinden dönerlerse, bilsinler ki Allah bağışlar ve merhamet eder. Şayet boşamaya kararlı iseler, (bilsinler ki) Allah şüphesiz işiten ve bilendir. Boşanan kadınlar kendilerinin üç aybaşı (veya temizlik) geçirmesini beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal değildir. Bu süre içerisinde kocaları barışmak isterlerse, bu durumda eşlerine geri dönmeye daha fazla hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde iyilik güzellik esasına dayalı hakları vardır. Ancak erkekler kadınlardan bir derece farka (avantaja) sahiptir. Boşama iki defadır. Bunlar ya iyilikte tutmak, ya da iyilikle bırakmaktır. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) birşey almanız helal değildir; ancak karı-koca Allah'ın yasalarına riayet edememekten korkarlarsa, bu durum müstesnadır. Eğer ikisinin de Allah'ın yasalarına riayet edemeyeceklerinden korkarsanız, o zaman kadının erkeğe fidye vererek boşanmasında iki taraf için de herhangi bir günah yoktur. Bunlar Allah'ın bu konudaki yasalarıdır; onları ihlal etmeyin. Allah'ın yasalarını ihlal edenler, işte onlar zalimlerdir. Şayet bundan sonra erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra artık o kadın bir başka erkekle evlenip sonra da boşanmadıkça, tekrar (üç defa boşadığı) karısıyla evlenmesi helal değildir. Eğer ikinci kocası da kadını boşarsa, her iki taraf da Allah'ın yasalarına riayet edeceklerine kanaat getirirlerse, tekrar evlenmelerinde herhangi bir günah yoktur. Bunlar bilen kimseler için, Allah'ın açıkladığı yasalarıdır. Kadınları boşadığınız ve onlar da bek-

²¹Arsel, a.g.e., s.384-385.

²²A.g.e., s.392-393.

leme müddetlerini bitirdikleri zaman, ya onlara güzellikle dönün, yahut da güzellikle onları bırakın. Fakat onları haksızlıkla ve zorla tutmayın. Kim bu şekilde tutarsa, aslında kendisine kötülük etmiş olur. Allah'ın âyetlerini de oyuncak haline getirmeyin. Allah'ın size olan nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan da korkun; bilin ki Allah herşeyi bilir. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini tamamladıkları vakit, aralarında güzellikle anlaşılırsa, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. Sizden Allah'a ve ahiret gününe inananlar bunlardan ibret alır. Bu sizin için daha nezih ve paktır. Allah herşeyi bilir, siz ise bilmezsiniz (2, el-Bakara, 226-232).

Nikahtan sonra henüz onlara el sürmeden veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden eşlerinizi boşarsanız bunda size günah yoktur. Bu durumda onlara -zengin de, fakir de kendi imkanına göre- maddi yardımda bulunun. Güzel bir şekilde madden onların gönüllerini almak, iyiler için bir görevdir. Şayet evlendiğiniz kadınlara bir mehir tayin eder de, el sürmeden onları boşarsanız, ona belirlenen mehrin yarısını veriniz. Ancak kadın ya mehir hakkından vazgeçer veya nikâh akdini elinde bulunduran erkek mihrin tamamını kadına bağışlarsa bu durum müstesnadır. Bağışlamanız ise takvaya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı görür (2, el-Bakara, 236-237).

Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz olan Allah'tan sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmaları hariç, onları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın yasalarıdır. Kim Allah'ın yasalarını çiğnerse, asıl kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsin -belki de Allah bunun ardından yeni bir durum yaratabilir (de pişman olup tekrar biraraya gelmek istersiniz) (65, et-Talak, 1).

İslâm'da boşanma (talak) ile ilgili temel âyetler bunlardır. Bu âyetlerden, boşamanın sadece erkeğe mahsus ve sınırsız bir hak olduğu sonucunu çıkarmak -âyetleri yüzeysel okumamak ve ön yargılı olmamak şartıyla- bizzat imkânsızdır.

Bu âyetlerden böyle bir sonuç çıkarılması, temelde "boşama"nın yukarıdaki âyetlerde erkeğe isnad edilmiş olmasına dayandırılmaya çalışılmaktadır. Âyetlere lafzî ve sathî olarak bakıldığında bu tespit ilk bakışta doğru görünebilir. Ancak önyargısız, anlamaya çalışarak dikkatle incelendiğinde, boşamanın niçin erkeğe isnad edildiğini anlamak zor olmayacaktır.

Herşeyden önce âyetlerin indiği tarihi çerçeveyi gözönünde bulundurmak gerekir.

Roger Garaudy'nin de işaret ettiği gibi "Kur'an, mesajının duyulması için, halklara onların diliyle ve anlayışları düzeyinde seslenir. Evrensel mesajını 7. yüzyılın Araplarına ilan eder. Yani Ortadoğu'nun "ataerkil" geleneğinden olan bir topluluğa, kadının esas itibarıyla erkekten aşağı görülmesini kutsal bir inanç gibi benimseyen, İbrânî soyunun temsilcisi bir halka... Saint-Paul'un (Aziz Pavlus'un) aşırı derecede kadın düşmanı Hristiyanlığının anlayışındaki bir kavme... Kısacası; erkeğin hakimiyetine bağlı kabile geleneği içinde hayatını sürdüren Arap Yarımadasının Araplarına..."²³ Bu sebeplerdir ki, herşeyden önce Kur'an'ı, mutlak değerlerin vahyolunduğu tarihi ortamı gözönünde bulundurarak okumak gerek. Ayrıca, mesajın kendisinden değil de,

Ortadoğu'nun Kur'ânî vahyin öncesinde ve sonrasında binlerce yıllık hayat ve gelenek tarzlarından kaynaklanan hususları "İslâm'a" yamamak lazımdır.²⁴ Muhtemelen Kur'an'ın boşamayı erkeğe isnad etmiş olması, kendinden önce toplumlarda süregelen olan "ataerkil" gelenek olgusunun gözönünde bulundurulmasından kaynaklanmış olmalıdır. Kaldı ki bu dahi kesin değildir. Zira yukarıdaki âyetlerin hiçbirisinde "boşama sadece erkeğe ait ve sınırsız bir haktır" denmemektedir. Bu genelleme sadece İslâm'ı ne pahasına olursa olsun tenkit etmeyi kafasına koymuş olanların zihinlerinde mevcuttur ve bu önyargılı düşünce haksız yere Kur'an'a yamanmak istenmektedir.

Peki talak (boşanma) ile ilgili âyetlerde boşamanın erkeğe isnad edilmesinin gerçek sebebi ne olabilir? Bizce bu soruya tatminkâr bir cevap bulabilmek için, ilgili âyetlerin dikkatle ve bütünlük içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Bu şekilde incelendiğinde görülür ki, boşamanın erkeğe isnad edildiği âyetlerin tamamında, boşama sonucunda erkeğin yerine getirmek durumunda olduğu birtakım yükümlülüklerden bahsedilmektedir.

Bir bütün olarak gözden geçirilecek olursa, âyetlerin, boşanma ile ilgili olarak erkeklerin şu hususları yerine getirmekle yükümlü olduklarını ele aldığı görülmektedir. Meselâ:

Eşine yaklaşmamaya yemin eden erkek dört ay bekler.

Boşadıkları eşlerine geri dönmek isteyen erkekler bu süre içerisinde eşlerine dönebilirler.

Eşini boşayan erkeğin, ona verdiklerini geri alması helal değildir.

Erkek eşini üçüncü defa boşarsa (boşadığı) eşi bir başkasıyla evlenip de, daha sonra boşanmadıkça, onunla tekrar evlenemez.

Erkekler eşlerini boşadıklarında, ya tekrar güzellikle eşlerine dönerler ya da ayrılacaklarsa güzellikle ayrılırlar; fakat erkek boşadığı hanımını haksızlıkla ve zorla tutamaz.

Cinsi birleşmeden ve mehir belirlemeden önce erkek eşini boşarsa, boşadığı eşine maddi yardımda bulunmakla yükümlüdür.

Mehir tayin ettikten sonra eşlerini boşayan erkekler, tayin ettikleri mehrin yarısını kadına vermekle yükümlüdür.

Erkekler eşlerini boşadıkları zaman, iddet müddesi süresince onları evlerinden çıkaramaz.

Açıkça görüldüğü gibi âyetler, boşanmayla ilgili farklı durumlarda erkeğin ne gibi yükümlülükleri olduğunu ele almaktadır.²⁵ Zira boşanma durumunda kadının lehine olarak erkeğe pekçok yükümlülük yüklendiği halde, kadına hemen hiçbir yükümlülük yüklenmemiştir. Bu sebeplerdir ki, âyetlerin boşanma ile ilgili hukuki ve ahlaki bir-

²³Roger Garaudy, İslâm ve İnsanlığın Geleceği (İst., 1990), s.142.

²⁴A.y.

²⁵Bkz: Dr.Ömer Feruh, İslâm Aile Hukuku (el-Ustratu fi'ş-Şer'îl-İslâmî) (İst., 1969), s.196-204.

takım yükümlülüklerin muhatabı olan erkeğe hitap etmesi kadar tabi birşey olamaz. Kısaca ifade etmek gerekirse bu âyetler boşama hakkının sadece erkeğe ait olduğunu ve dolayısıyla erkeğin kadına üstünlüğünü ortaya koymak için değil, boşanma durumunda erkeğin yükümlülüklerini belirlemek için gönderilmiştir. Kadının boşanma sonucunda ortaya çıkan hemen hiçbir maddi yükümlülüğü bulunmadığından -ki bu kadının erkeğe nazaran avantajlı bir konumda olduğunu da gösterir- âyetlerde kadına hitap edilmesine gerek kalmamıştır.

İşte talak ile ilgili âyetlerde boşamanın hep erkeğe isnad edilmiş görünmesinin asıl sebebi budur. İddia edildiği gibi bu durum boşama hakkının erkeğe ait olduğunu göstermez. Öte yandan bu âyetlerde erkeğin mutlak ve sınırsız bir boşama hakkına sahip olduğuna delalet eden en küçük bir imâ dahi yoktur.

Gerçi âyetlerde "erkek kadını boşarsa" denmekte, fakat boşanmanın haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığına temas edilmemektedir. Fakat sebebin zikredilmemesi, erkeğin hiçbir haklı sebep olmadan eşini boşayabileceği anlamına da gelmez. Erkeğin hiçbir sebep yok iken hanımını boşayabileceğini değil İslâm, akli başında hiçbir kimse dahi kabul etmezken, bu sorumsuzluğun kaynağı İslâm imiş gibi göstermek ancak İslâm hakkında hiçbir bilgisi olmayanların veya önyargı ile davrananların işi olabilir. Müslümanlar arasında böyle düşünenlerin olması da bu gerçeği değiştirmez. Zira müslümanlara ait her düşünce ve davranışın İslâm olduğunu iddia etmek kadar büyük bir hata olamaz. Unutmamak gerekir ki İslâm'ı belirleyen, müslümanların düşünce ve davranışları değil, onların düşünce ve davranışlarını belirleyen İslâm'dır. İslâm'a uymayan her davranış müslümanlarca benimsense bile İslâm dışıdır. Bu bakımdan İslâm'ı müslümanların uygulamalarına bakarak değerlendirmek kanun koyucu (Şârii) mükellef, mükellefi de kanun koyucu yerine koymaktan başka bir anlama gelemez.

Dile getirilmesi gereken diğer bir husus da, Arsel ve benzerlerinin iddia ettiği gibi²⁶ erkeğin karısını hiçbir sebep göstermeksizin, hiçbir delil getirmeksizin, hiçbir resmi merciden karar istihsal etmeksizin, sırf bıktığı için veya çirkinleştiği ve ihtiyarladığı için, iyi hizmet etmediği için, sırtında beyaz leke olduğu için veya Peygamberi bunlara benzer bahanelerle hanımlarını boşadı diye, sırf onu kendisine örnek almak için boşamasının caiz olduğu görüşünün ne İslâm'la ne Kur'an'la hiçbir ilgisi yoktur.

Şurasını açıkca ifade edelim ki Kur'an'a göre talak, erkeğin iki dudağı arasından çıkacak bir söze bağlı, keyfi ve sınırsız bir tasarruf değildir.²⁷ Bunu destekleyecek hiçbir delil de Kur'an'da mevcut değildir. Tam aksine (4, Nisâ, 35)'nci âyette "Eğer karı-kocanın aralarının açılmalarından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Şayet karı koca barışmak isterlerse, Allah onların arasını düzeltir" buyurulmuş olması, yine (5, et-Talâk, 2) âyette "İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya güzelce tutun ya da güzellikle onlardan ayırın. İçinizden âdil iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği de Allah için yapın." buyurulması, boşan-

manın da şahitler huzurunda olması, onun hükûki bir takım prensiplere bağlandığını, boşanmanın da evlenmek gibi şahitler huzurunda olacağını açıkca göstermektedir. Boşanma ile ilgili âyetler parçacı bir yaklaşımla tek tek değil de, bir bütün olarak ele alınacak olursa, şahitlerden bahsetmeyen boşanma ile ilgili âyetlerin, boşanmada şahitlerin bulunmasını öngören âyetin ışığında anlaşılması gerektiği kolaylıkla anlaşılır. O dönemde kurmuş mahkemeler bulunmadığı için elbette resmi bir merciden karar istihsalı de sözkonusu olamaz. Ancak, âyette boşanma esnasında iki şahidin hazır bulunmasının öngörülmesini bugünün şartlarına göre yorumlayarak, günümüzde boşanmanın mutlaka mahkemeler kanalıyla olmasını gerekli görmeyen, İslâm'ın öğretisinin ruhuna ters olmak bir yana tamamen uygun olacağını da belirtmekte yarar vardır.

Son olarak "hulle" meselesine de kısaca temas etmek istiyoruz. Önce şunu kesin olarak ifade edelim ki, Kur'an'ın konuyla ilgili hükmü ile, bazı müslümanların tarihte ve günümüzdeki "hulle" uygulamasının hiçbir ilişkisi yoktur. Kur'an, bir kimsenin karısını üç defa boşadıktan sonra artık dördüncü defa onunla evlenmeyeceğine, ancak kesin olarak boşadığı eşi bir başka erkekle evlenip de, ondan da boşanacak olursa, ancak o zaman tekrar onunla evlenmesinin mümkün olduğunu hükme bağlamıştır. Ancak burada Kur'an'ın öğretisiyle müslümanlardan bazılarının amacından saptırdıkları "hulle" uygulamaları birbirine ilk bakışta benzer görünse de, aslında aralarında çok önemli bir fark vardır. Zira Kur'an'a göre bir kimsenin boşadığı karısının başkasıyla evlenmesi, bilahare ondan boşanması tabii ve danışksız bir süreç olduğu halde; bazı müslümanların yapageldikleri, zorlama ve danışıklı bir uygulamadır. Aslında bir kimsenin kesin olarak boşadığı eşiyle tekrar evlenebilmesi için, onun bir başka erkekle evlenip boşanmasını beklemek kadar insana ağır gelebilecek birşey olamaz. Kur'an böyle hoş olmayan bir durumla karşılaşmak istemiyorsa, erkeğin eşini kesin olarak boşamadan önce iyice düşünmesini, boşayacak olursa bunun neticesine katlanmak durumunda kalacağını hatırlatarak, aslında erkeğe bir ders vermeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple Kur'an'ın amacının aslında kesin boşamaları tasvip etmediğini göstermek olduğunu tereddütsüz ifade edebiliriz. Bazı müslümanların danışıklı "hulle" uygulamaları ise, âyetin ruhunu anlamaksızın, sadece şekle bağlı kalınmasından ibarettir ve yaptıklarıyla Allah'ı değil kendilerini kandırmiş olmaktadır. Dolayısıyla bazı fıkıh kitaplarında yer alan ve müslümanlardan bazılarının uygulamalarına da yansıyan şekliyle "hulle"yi Kur'an'ın bir hükmü olarak takdim etmenin Kur'an'ı anlamamak ya da kasden onu saptırmaktan başka bir anlamı olamaz.

SONUÇ

Kur'an'ın kadın konusundaki temel öğretilerine yöneltilen tenkitlerin-önyargılar bir yana -metodla ilgili bir-

²⁶Arsel, a.g.e., s.385.

²⁷Bkz: Dr.Ömer Ferruh, a.g.e., s.196.

takım hatalardan kaynaklandığı açıkça görülmektedir. Bu hataların başlıcalarını ise, konuyla ilgili âyetlerin bütünlük içerisinde değil, parçacı bir yaklaşımla ele alınması âyetlerin indiği tarihi ve sosyal şartların gözönüne alınmaması ve âyetlerin sadece dış anlamlarıyla yetinilmesi ve müslümanların Kur'ân'a ters düşen uygulamalarını da Kur'ân'ın emri imiş gibi gösterme çabası teşkil etmektedir. Metodla ilgili bu hatalardan sakınıldığı ve önyargısız bir şekilde ele alındığında ise, kadınla ilgili Kur'ân hükümlerinin, iddiaların tam aksini ortaya koyduğu görülmektedir. Bu durumda Kur'ân'ın kadın konusunda getirdiği hükümlere yöneltilmiş tenkitlere katılmak mümkün değildir. Bilakis biz Kur'ân'ın kadınlarla ilgili öğretilerinden şu sonuçların kolayca çıkarılabileceğini göstermiş bulunuyoruz.

a) Kadın, kadın olmaktan önce bir insandır.

b) İki cins arasındaki fiziki farklılıklar bir yana bırakılırsa, hukûki ve ahlâki şahsiyet, ehliyet, hak ve sorumluluklar açısından kadın ile erkek arasında bir ayrım yoktur.

c) Kur'ân'ın erkeği kadından üstün gördüğü iddiası hiçbir temele dayanmamaktadır; dolayısıyla erkeğin kadına tahakküm etmesi Kur'ân'a aykırıdır, kadın da erkeğin kölesi değildir.

d) Kadının şahitliği de erkeğinkine denktir. Vadeli borçlanmalarda kadının şahitliğine dair âyet özel bir durum olup, bundan genel bir hüküm çıkarılamaz.

e) Kadına mirastan erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi kadının mirasla ilgili bütün konuları için geçerli değildir. Erkek eşit hisse aldığı durumlar da bulunmaktadır, eşit hisse almadığı durumda ise herhangi bir haksızlık sözkonusu değildir. Zira bu erkek-kadın arasındaki dengeyi sağlama amacına yöneliktir.

f) Boşama hakkı sadece erkeğe mahsus ve sınırsız bir hak değildir. Kadın da erkek gibi boşama hakkına sahiptir. Ayrıca boşanmanın şahitler huzurunda olması gerekir.

Vardığımız bu sonuçlar Kur'ân'ın kadınla ilgili öğretilerini tenkit edenlerin önyargılarından kurtulup, tarafsız ve ilmi bir zihniyetle meseleye yaklaşmalarının şart olduğunu gösterdiği gibi; aynı zamanda müslümanların, kadın konusundaki uygulamalarının Kur'ân'ın öğretileriyle uyum içinde olup olmadığını sorgulamaları gereğine de işaret etmektedir. Bu yapılmadığı takdirde Kur'ân'ın kadın konusundaki öğretileriyle ilgili tartışmaların kör döğüşü şeklinde uzayıp gitmesi kaçınılmaz olacaktır ki, bundan da kimsenin bir fayda sağlaması mümkün değildir.